

فصل‌نامه‌ی "پژوهش‌نامه‌ی ادبیات و زبان‌شناسی"
دانشگاه آزاد اسلامی - واحد فیروزآباد
سال اول - شماره‌ی اول - بهار ۱۳۹۱

زبان و اوتیسم: کاربرد حروف اضافه‌ی زبان فارسی

دکتر آمنه زارع*

استادیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات فارس

دکتر شهین نعمت زاده

استادیار پژوهشکده‌ی علوم شناختی

چکیده

طبقه‌بندی‌های بسیاری در خصوص ساختار حروف اضافه در زبان فارسی ارائه شده است. برخی زبان‌شناسان حروف اضافه را به لحاظ ساختاری به دو طبقه اصلی تقسیم نموده و برای هر یک از دو طبقه‌ی مذکور نیز زیرمجموعه‌هایی لحاظ کرده‌اند. پژوهش حاضر عمدتاً بر پایه‌ی یافته‌های زبان‌شناسانی چون "درایر - Dryer" و "اسونانیس - Svenonius" بوده است. به اعتقاد "اسونانیس" برخی حروف اضافه در جایگاه اجزای محوری قرار دارند و دو ساختار مختلفی که این طبقه از حروف اضافه در آنها شرکت دارند، در تفکیک ساختاری آن‌ها موثرند. در ابتدا پژوهشگر به بررسی رده شناختی نحوه‌ی آرایش سازه‌های گروه حرف اضافه‌ای و میزان همبستگی آن‌ها با دیگر پارامترهای مستقل جمله پرداخته و سپس با تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از طریق مصاحبه و گفت‌گویی آزاد با کودکان مبتلا به "اوتیسم"، ساختمان گروه حرف اضافه‌ای تولیدی در گفتار آن‌ها را ارزیابی کرده است. تخطی‌های متعددی به لحاظ ترتیب سازه‌های گروه حرف اضافه‌ای و حرکت‌های غیر مجاز نحوی در پاره‌گفتارهای تولیدی این کودکان مشاهده گردید.

کلید واژگان: آرایش سازه‌ها، اوتیسم، رده‌شناسی، زبان فارسی، گروه حرف اضافه‌ای.

تاریخ پذیرش: ۹۱/۲/۲۶

تاریخ دریافت: ۹۰/۸/۳۰

*Email: a86.zare@yahoo.com

۱- مقدمه

اصطلاح "Autism - اوتیسم" به افرادی گفته می‌شود که در آن‌ها مجموعه‌ای از اختلالات رشدی وابسته به سیستم اعصاب مرکزی دیده می‌شود. این اختلالات مغزی توانایی فرد برای برقراری ارتباط و نحوه‌ی ارتباط وی با دیگران و پاسخ‌های فرد نسبت به محیط بیرون را تحت تاثیر خود قرار می‌دهد. فرد "اوتیستیک - Autistic" به رفتارهای تکراری یا تکرار الگوهای ذهن خود علاقه‌مند است. دامنه و شدت اوتیسم بسیار وسیع است. بعضی از این افراد می‌توانند در سطح بالایی با اطرافیان خود ارتباط برقرار کنند و گفتاری خوب و هوش قابل قبولی دارند. دسته‌ای دیگر آسیب "شناختی - Cognition" و "زبانی - Language" بالایی دارند و حتی برخی هرگز قادر به صحبت کردن نیستند. ممکن است یک کودک مبتلا به اوتیسم از برقراری تماس چشمی خودداری نماید و یا به نظر برسد که ناشنوا است. هم‌چنین رشد زبان و مهارت‌های "اجتماعی - Social skills" وی متوقف گردد. گزارش شده که حدود ۲۰ درصد کودکان اوتیستیک نوعی "برگشت - Regression" عصب شناختی را تجربه می‌کنند. ممکن است کودک مبتلا به اوتیسم بی‌خبر حمله کرده و بدون هیچ انگیزه و محرکی به دیگران آسیب بزند. جامعه‌ی آماری این پژوهش، کودکان مبتلا به اوتیسم در دامنه‌ی سنی ۶ تا ۱۲ سال (متوسط سن ۹ سال) در "مرکز آموزش ویژه‌ی کودکان اوتیستیک" می‌باشند و ابتلای این کودکان به اوتیسم قبلاً توسط آزمون‌های استاندارد در درمانگاه‌ها و مرکز توان‌بخشی تایید شده است. جهت ارزیابی ساختار گروه حروف اضافه در گفتار این کودکان، داده‌ها از طریق گفتار فی‌البداهه و آزاد در حین گفت‌گو با کودک در شرایط مختلف بازی آزاد، پاسخ به پرسش‌ها و آزمون تصاویر متوالی گردآوری شده‌اند. داده‌های جمع‌آوری شده توسط ضبط صوت، ابتدا آوانگاری شده و سپس مورد توصیف و تحلیل قرار گرفته‌اند. پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها به توصیف رده شناختی گروه حرف اضافه در زبان‌های مختلف پرداخته شده است. در واقع رده شناسی یعنی رسیدن به شباهت‌های میان زبان‌های مختلف بر پایه‌ی تفاوت‌ها. (Croft, 1990) "دراپر" هم روشی را معرفی نمود که تمام مشکلات پیرامون نمونه‌گیری جهت بررسی‌های زبانی را حل کرد. وی گروه‌های ژنتیکی زبانی را به

طبقه‌هایی (جنس‌هایی) طبقه‌بندی کرد و به جای انتخاب یک نمونه از هر جنس زبان، آن‌ها را درهم آمیخت و همه‌ی جنس‌ها را در همه‌ی زبان‌ها در نظر گرفت. هم چنین درایر شش قاره‌ی زبان‌شناختی (به لحاظ اندازه) نیز متصور گردید. (۱- آفریقا ۲- آسیا و اروپا ۳- جنوب شرقی آسیا و اقیانوسیه ۴- استرالیا و خلیج گینه ۵- آمریکای شمالی ۶- آمریکای جنوبی). (← Dryer, 1991)

۲- گروه حرف اضافه^۱

حرف اضافه کلمه‌ای است که نقش اسم یا ضمیر یا گروه اسمی را که همراه آن آمده، نشان می‌دهد. (← یوسفیان، ۱۳۸۳: ۸۶) حروف اضافه در زبان فارسی طبقه‌ای همسان را نمی‌سازند. بنابراین در حالی که بیش‌تر حروف اضافه از طریق جزء اضافه به وابسته‌هایشان متصل می‌شوند، گروه کوچکی وجود دارند که به این شیوه عمل نمی‌کنند و گروه کوچک‌تر دیگری نیز به صورت اختیاری با جزء اضافه به وابسته‌هایشان متصل می‌شوند. سمیعان (۱۹۸۳) توصیفی واج‌شناختی در زمینه‌ی توزیع کسره‌ی اضافه در گروه‌های حروف اضافه‌ای ارائه داده است. اما به دلیل اشکالات عمده‌ی این توصیف، تحلیل دیگری را دوباره ارائه کرده است. در زبان فارسی سه طبقه از حروف اضافه وجود دارند:

۱- یک طبقه‌ی بسیار کوچکی از حروف اضافه که هرگز از طریق جزء اضافه به وابسته‌هایش متصل نمی‌شوند. فهرست آن‌ها در زیر ارائه شده است و به تبعیت از "سمیعان" با عنوان حروف اضافه ۱ یا p1 (P=Preposition) مشخص شده‌اند:

۱-۱- حروف اضافه‌ای که نباید جزء اضافه بگیرند: (P1)

in/at در

to/until تا

to به

from از

with با

without بی

(← Samiian, 1994: 24-9)

۲- یک مجموعه‌ی کاملاً باز از حروف اضافه که قبل از وابسته هایشان، به طور اجباری جزء اضافه می‌گیرند. سمیعیان (۱۹۸۳) فهرست ناقصی از این حروف اضافه را ارائه داده است. وی بیان داشته که این طبقه بیش‌تر حروف اضافه در زبان فارسی را در بر می‌گیرد. کریمی (۱۹۸۹) نیز فهرستی از حروف اضافه را ارائه داده است که تک‌واژ اضافه قبل از وابسته‌هایش ظاهر می‌شود. این دو فهرست در زیر تلفیق شده‌اند. آنچه اهمیت دارد این است که این طبقه مجموعه‌ای کاملاً باز را تشکیل می‌دهند. در این‌جا به تبعیت از سمیعیان (۱۹۹۴) آن‌ها را حروف اضافه ۲ یا P2 می‌نامیم.

۱-۲- حروف اضافه‌ای که به اجبار جزء اضافه می‌گیرند: (P2)

بدون / برای / با وجود / زیر / پیش / کنار / بین / پشت / بیرون / اسر / داخل / پایین / خارج / نزدیک / میان / مثل / وسط / دور / اطراف / علی / رغم / نزد / طرف / له / علیه .
 ۳- طبقه‌ی کوچکی از حروف اضافه که به صورت اختیاری جزء اضافه می‌گیرند. این طبقه در زیر ارائه شده است. آن‌هایی که با علامت پرسش مشخص شده‌اند، در مورد تعلقشان به این مجموعه توافق وجود ندارد. برای مثال سمیعیان (۱۹۸۳) حروف اضافه "کنار" و "برای" را در فهرست حروف اضافه ترکیبی وارد نمی‌کند؛ اما کریمی آن‌ها را در این فهرست وارد می‌کند و در نتیجه این حروف اضافه در فهرست فوق جای می‌گیرند.

۱-۳- حروف اضافه‌ای که به صورت اختیاری جزء اضافه می‌گیرند: (P3)

تو(ی) / رو(ی) / جلو(ی) / پهلوی(ی) / بالا(ی) / کنار(ی) / ؟ / برای(ی)
 سمیعیان (۱۹۸۳ و ۱۹۹۴) و کریمی (۱۹۸۹) بر این موضوع توافق دارند که اولین طبقه از حروف اضافه که با جزء اضافه به وابسته‌هایشان وصل نمی‌شوند؛ در زبان فارسی حروف "اضافه واقعی - True Prepositions" هستند، اما در مورد رفتار این گروه از حروف اضافه نظرات مختلفی دارند. معمولاً حروف اضافه طبقه ۲ و طبقه ۳ را با یک‌دیگر تلفیق کرده و به عنوان حروف اضافه طبقه‌ی دوم لحاظ می‌کنند و این طبقه را نیز به دو گروه تقسیم می‌کنند: ۱- حروف اضافه با جزء اضافه به صورت اختیاری ۲- حروف اضافه با جزء اضافه به صورت اجباری. سمیعیان (۱۹۸۳) اظهار داشته که P2s برخلاف P1s اسم هستند. برای مثال P1s یا حروف

اضافه متعلق به طبقه‌ی اول به دنبال یک وابسته ی گروه اسمی می آیند، درحالی که P2s یا حروف اضافه‌ی متعلق به طبقه‌ی دوم می توانند به تنهایی ظاهر شوند. به علاوه P2s (نه P1s) به همراه ضمائر اشاره، نشانه‌ی جمع و حالت ظاهر می شوند.

برخی از مثال ها در زیر ارائه شده اند:

P2s می توانند به تنهایی ظاهر شوند:

(۱) بیرون منزل رو تمیز کردیم.

(۲) بیرون رفتیم.

P1s نمی توانند به تنهایی ظاهر شوند:

(۳) با سیما رفتیم.

(۴) * با رفتیم.

P2s می توانند با ضمائر اشاره و نشانه جمع ظاهر شوند:

(۵) این زیر میز.

(۶) این زیرهای میز.

P1s نمی توانند با ضمائر اشاره و نشانه جمع ظاهر شوند:

(۷) * این با حسن.

(۸) * با ها.

P2s می توانند در جایگاه‌های فاعل (اسم) و مفعول "صریح - Accusative" ظاهر شوند:

(۹) زیر میز تمیز کردم.

P1s نمی توانند در جایگاه‌های فاعل یا مفعول صریح ظاهر شوند:

(۱۰) * با حسن خوبه.

(۱۱) * با حسن دیدم.

با توجه به این که p2s یا حروف اضافه متعلق به طبقه‌ی دوم مانند اسامی رفتار می کنند، سوال این است که آن‌ها واقعا چه هستند؟ به باور "لازارد - Lazard" (۱۹۵۷) اعضای این دو طبقه، هم به لحاظ معنایی و هم به لحاظ نحوی دارای رفتار متفاوتی هستند. در اولین طبقه‌ی حروف اضافه، اعضای یک تک‌واژی مشاهده می‌شود و آن‌ها عموماً روابط فاصله‌های "فضایی - Spatial" اصلی را بیان می‌کنند،

مانند مکان‌ها به طور کلی: "مسیر هدف - Goal Path" و "مسیر منبع - Source Path". در خصوص جایگاه نحوی این گروه حرف اضافه‌ای بحثی وجود ندارد و ادعا شده که آن‌ها سازه‌هایی نقشی هستند. طبقه‌ی دوم که کمی بزرگ‌تر در مقایسه با طبقه قبلی است، بیش‌تر اعضایش به لحاظ تاریخی از قیود و اسامی نشأت گرفته‌اند و هنوز هم برخی ویژگی‌های مربوط به اسامی را نشان می‌دهند. در زبان فارسی اولین طبقه‌ی حروف اضافه اشاره به فضاها (فاصله‌ها) به دو دسته‌ی "مکان نما - Locative" و "جهت نما - Directional" تقسیم شده‌اند:

(نمودار شماره‌ی ۱)

جهت نما	مکان نما
"از"	"بر"
"به"	"در"
"تا"	

هنگامی که متمم گروه حرف تعریف حروف اضافه اولین طبقه، نام مکانی خاص، یک موسسه یا سازمان یا نام هر نوع مکان قرار دادی باشد. این حروف اضافه می‌توانند حذف شوند. مانند: ایران، اروپا، مدرسه، شیراز و ...

(۱۲) رضا مدرسه است.

(۱۳) رضا رفت مهدکودک.

مواردی از کاربرد این طبقه از حروف اضافه در گفتار کودکان اوتیستیک درزیرآورده شده‌اند:

حروف اضافه متعلق به طبقه اول:

حرف اضافه‌ی "با":

نقش: برای نشان دادن همراهی و در حالت ابزاری به کار می‌رود:

(۱۴) می‌خوام باهات تا آخرش بیام.

14) mixâm bâhât tâ âxareš biyâm.

بیایم - آخرش - تا - باهات - می‌خواهم

(۱۵) با مسدج مصاحبه کنین.

15) bâ masdej mosâhebe konin.

کنید - مصاحبه - مسجد - با

(۱۶) چیپس با سیب‌زمینی خوردم.

16) ĉips bâ sibzamini xordam.

خوردم - سیب‌زمینی - با - چیپس

در مثال شماره‌ی ۱۶ همراهی واژه‌ی "چیپس" و "سیب‌زمینی" جمله را از نظر

معنایی مبهم می‌سازد.

(۱۷) بیا باهام قلعه‌بادی.

17) biyâ bâhâm qal?e bâdi.

بادی - قلعه - باهام - بیا

(۱۸) *خوا با ما بازی کنی؟

18)* xâ bâ mâ bâzi koni?

کنی - بازی - ما - با - می‌خواهی

(۱۹) با مامانم رفتم.

19) bâ māmānom raftam.

رفتم - مامانم - با

حرف اضافه‌ی "به":

نقش: حرکت به سوی مشخص و حالت به ای را با این حرف اضافه نشان می‌دهند.

(۲۰) *نه دست زن به کیف.

20)* na das zan be kif.

کیف - به - زن - دست - نَ

(۲۱) می‌خوام به سارا زنگ بزنم

21) mixâm be sâra zang bezanam.

بزنم - زنگ - سارا - به - می‌خواهم

حرف اضافه‌ی "بی":

نقش: شکل منفی حرف اضافه‌ی "با" است. نقش ابزاری و همراهی حرف اضافه‌ی

"با" را می‌توان با این حرف اضافه منفی کرد:

(۲۲) پژوهشگر: چه کار می‌کنی؟

22) p: če kâr mikoni?

کودک: بی‌کارم.

k: bi kâram.

کارم - بی

حرف اضافه‌ی "تا":

نقش: حرکت به مکان مشخص را نشان می‌دهد. برخی بندهای شرطی و بعضی ساخت‌های مقایسه‌ای را نیز با این حرف نشان می‌دهند و در گفتار این کودکان بیش‌تر همین کاربرد آن معمول است.

(۲۳) بهار میان پیش‌ممانشون تا براتون شعر بخونه.

23) bahâr miyân piš e mâmânešun tâ barâtun še?er bexune.

بخواند - شعر - براتون - تا - ممانشو - - پی‌ش‌می‌آیند - بهار

(۲۴) روشنش کنیم تا صدا بده.

24) rowšaneš konim tâ sedâ bede.

بدهد - صدا - تا - کنیم - روشنش

پ: کجا می‌خوای بری؟

(۲۵) * می‌خوام برم تا پارک.

25) * mixâm beram tâ pârk.

پارک - تا - بروم - می‌خواهم

در مثال شماره‌ی ۲۵ استفاده‌ی غیرمجاز از حرف اضافه‌ی "تا" سبب "بدساختی"

این زنجیره شده است.

(۲۶) بسسنی میدان تا بریم پارک.

26) bassani midan tâ berim pârk.

پارک - برویم - تا - می‌دهند - بستنی

حرف اضافه‌ی "در":

نقش: برای نشان دادن درون مکان و "حالت اندری" به کار می‌رود. اما با بررسی و تحلیل بندهای گفت‌گوهای کودکان مبتلا به اوتیسم دریافتیم که این کودکان از این حرف اضافه (در) استفاده نمی‌کنند و به جای آن از حرف اضافه "تو (ی)" استفاده می‌کنند:

(۲۷) تو خونه است.

27) tu xune ast.

است - خانه - در

(۲۸) * تو پایینِ صندلیه!

28) * tu pâyeeen e sandali e!

است-صندلی- - - پایین - در

در مثال شماره‌ی ۲۸ کاربرد نابه‌جای حرف اضافه‌ی "تو" با عبارت فوق سبب غیردستوری بودن و ابهام آن شده است.

نکته: تنها حرف اضافه "از" قابل حذف شدن نمی‌باشد.

(۲۹) رضا * (از) مدرسه آمد.

در زیر مثال هایی از حذف غیر مجاز این حرف اضافه در گفتار کودکان مبتلا به

اوتیسم نمایش داده شده است:

(۳۰) * همه بنده می شم.

30) * hame bande mišam.

می شوم - برنده - همه

[همه برنده می شم]

(۳۱) * فروشگاه خرید کردن مامان.

31) * fušgâh xarid kardan mâmân.

مامان - کردند - خرید - فروشگاه

[فروشگاه خرید کردن مامان]

(۳۲) * برو کلاس بیرون.

32) * boro kelâs birun.

بیرون - کلاس - برو

اما دومین طبقه‌ی حروف اضافه دارای ویژگی‌هایی همانند اسامی هستند که به

اختصار در زیر بیان شده اند:

هنگامی که یک متمم گروه حرف تعریف بعد از آن‌ها ظاهر شود، این حروف

اضافه جزء اضافه می‌گیرند و با توجه به استفاده از جزء اضافه به دو گروه تقسیم

می‌شوند: ۱- حروف اضافه با جزء اضافه‌ی اجباری ۲- حروف اضافه با جزء اضافه‌ی اختیاری. این امکان کاربرد جزء اضافه در دومین طبقه‌ی حروف اضافه عامل مهمی در طبقه بندی آن‌ها به‌عنوان اسامی واقعی می‌باشد. این طبقه هم چنین می‌تواند به‌عنوان توصیفگر گروه‌های اسمی به کار رود؛ مانند:

(۳۳) طبقه‌ی بالا

"ضمایر اشاره - Demonstratives" نیز می‌توانند قبل از دومین طبقه‌ی حروف اضافه ظاهر شوند. در چنین موقعیتی، تعبیر معنایی این گونه ضمایر اشاره به مفهوم "معرفگی/انکرگی" اشاره ندارد، بلکه مانند قیده‌های "این‌جا" و "آن‌جا" تعبیر می‌شوند.

(۳۴) اون تو.

(۳۵) این زیر میز

هم‌چنین "واژه بست‌ها" می‌توانند به دومین طبقه‌ی حروف اضافه متصل شوند و بیانگر متمم گروه حرف تعریف آن باشند.

(۳۶) موش پرید توش.

این طبقه قادرند بدون متمم گروه حرف تعریف نیز ظاهر شوند:

(۳۷) گربه رفت بالا.

البته گاهی اعضای اولین طبقه از حروف اضافه با اعضای دومین طبقه تلفیق شده و در نتیجه جهت یا مکان بیان شده توسط طبقه‌ی دوم حروف اضافه را تعیین می‌کنند. حروف اضافه‌ی طبقه‌ی ۱ می‌توانند زمانی که مسیر هدف یا مکانی را توضیح می‌دهند؛ حذف شوند. مانند مثال‌های زیر:

(۳۸) رضا (در) پشتِ خانه بود.

(۳۹) رضا رفت (به) پشتِ خانه.

برای اشاره به مسیر مبدا کاربرد حرف اضافه "از" اجباری است.

(۴۰) رضا* (از) پشتِ خانه آمد.

مثال‌هایی از کاربرد این طبقه از حروف اضافه در گفتار کودکان اوتیستیک در زیر آورده شده‌اند:

حروف اضافه‌ی متعلق به طبقه دوم:

حرف اضافه‌ی "رو/روی":

نقش: با این حرف اضافه به ورای مکان اشاره می‌کنند.

(۴۱) رویِ این قورباغن.

41) ruy e in qurbâq an.

هست - قورباغ - این - روی

(۴۲) کیف روی میزه.

42) kife ruy e miz e.

است - میز - - روی - کیف

حرف اضافه‌ی "تو/توی":

نقش: به داخل مکان اشاره می‌کند.

(۴۳) بعد می‌زنیمش تو برق.

43) ba?d mizanim eš tu barq.

برق - داخل - ش - می‌زنیم - بعد

(۴۴) ماهی داره توحوض آب می‌خوره

44) mâhi dâre tu howz âb mixore

می‌خورد - آب - حوض - داخل - دارد - ماهی

(۴۵) جوجه تو آسمون رفت.

45.) juje tu âsemun raft

رفت - آسمان - در - جوجه

(۴۶) قطره بارون افتاد تو دستم.

46.) qatre bârun oftâd tu dastam

دستم - داخل - افتاد - باران - قطره

(۴۷) می‌خوان توش چایی بریزن؟

47) mixân tuš çâyee berizan?

بریزند - چایی - داخلش - می‌خواهند

(۴۸) آره، تو کلاسه.

48) âre, tu kelâs e.

هست-کلاس-داخل-آره

حرف اضافه‌ی "پهلوی/پهلوی":

نقش: به جانب مکان اشاره می‌کند.

(۴۹) می‌رم پهلوی چرخ فلکو.

49) miram pahlu čarxfalak u.

آن- چرخ فلک - پهلوی - می‌روم

حرف اضافه‌ی "جلو/جلوی":

نقش: به پیش مکان اشاره می‌کند.

(۵۰) از همه جلو می‌زنم.

50) az hame jolow mizanam.

می‌زنم - جلو - همه - از

حرف اضافه‌ی "برای":

نقش برای اشاره به حالت بهره‌ور و حالت دادن قصد و منظور به کار می‌رود. البته

کاربرد این حرف اضافه در تعاملات کودکان اوتیستیک بسیار نادر است.

(۵۱) این بزّی اخباره.

51) in baroy axbâr e.

است- اخبار - برای - این

حرف اضافه‌ی "زیر":

نقش: برای اشاره به قسمت زیرین مکان استفاده می‌شود.

(۵۲) زیرِ صندلی داره جیک جیک می‌کنه.

52) zir e sandal dâre jikjik mikone.

می‌کند- جیک جیک- دارد- صندلی- زیر

تلفیق حروف اضافه با "واژه بست‌ها":

(۵۳) کتابو بهش بده.

53) ketâb u beheš bede.

بده- به -ش -آن -کتاب

(۵۴) * می‌خوام باهام بیام قلعه بادی.

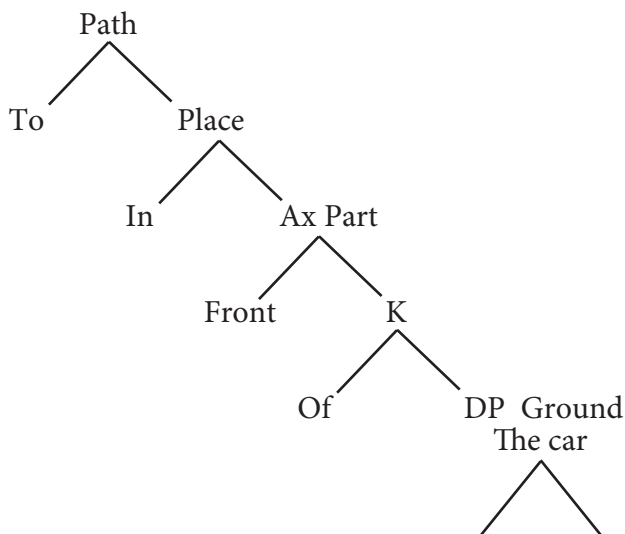
54) * mixâm bâhâm biâm qal?e bâdi

بادی - قلعه - بیایم - باهام - می خواهیم

البته در این مثال هماهنگی مصوت‌ها رخ داده و "hâ-m" به "he-m" تبدیل شده است.

تحلیل "اسونانیس - Svenonius" (2006) در خصوص ساختار گروه‌های حرف اضافه‌ای در نمودار شماره‌ی ۲ نشان داده شده است:
(نمودار شماره‌ی ۲)

a.in front of the car

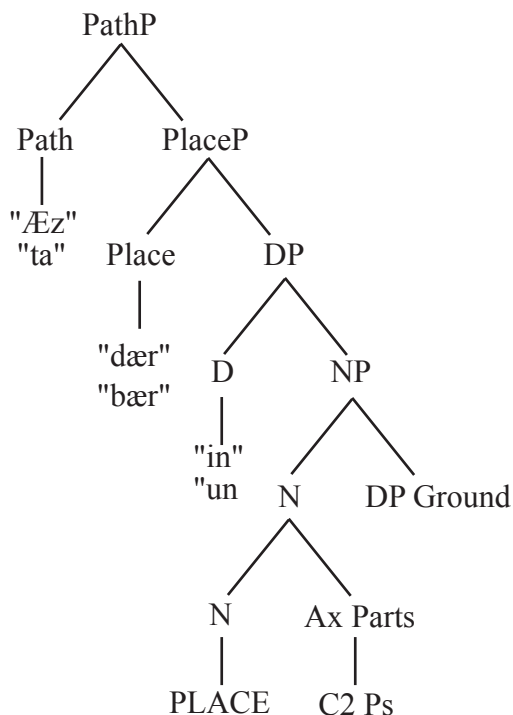
وی اعضای حروف اضافه‌ی طبقه‌ی دوم را به عنوان "اجزای محوری - Axial Parts" معرفی کرده است.^۲ اسونانیس اجزای محوری را این گونه تعریف کرده است: «آن‌ها همانند اجزایی از یک شیء‌اند، اما برخلاف اجزایی مانند: "پایه" یا "دسته" دارای هیچ شکل مستقلی نیستند؛ بلکه فضاهایی از یک شیء می‌باشند که به وسیله‌ی ارتباطشان با زوایای (محورهای) آن شیء مشخص می‌شوند». (اسونانیس، ۲۰۰۶: ۸)

او در ساختار نحوی برای عضوهایی از حروف اضافه‌ی طبقه‌ی ۲ که دارای ویژگی‌های اسمی هستند، یک جایگاه اسم تهی در جایگاه "گروه مکان - Place

"P در نظر می‌گیرد و به طور کلی برای حروف اضافه، جایگاهی در جایگاه "اجزای محوری - Ax Parts" لحاظ می‌کند. به طور کلی به باور وی ساختار نحوی گروه‌های حرف اضافه‌ای متعلق به دومین طبقه، به صورت زیر است:

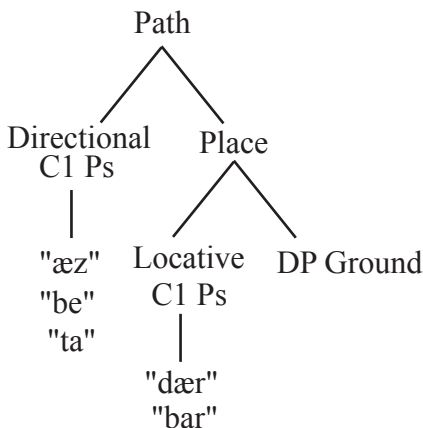
- دومین طبقه‌ی حروف اضافه در جایگاه اجزای محوری قرار می‌گیرند.
- دومین طبقه‌ی حروف اضافه توصیفگرهای گروه اسمی هستند.
- دومین طبقه‌ی حروف اضافه اسم تهی واقع در جایگاه مکان در زیر گروه اجزای محوری را توصیف می‌کنند.
- جایگاه تهی جایگاه مکان رابطه‌ی مالک - مملوک با متمم "گروه حرف تعریف - DP Ground" دارد.

این ساختار نحوی به صورت کامل در نمودار شماره‌ی ۳ نمایش داده شده است:
(نمودار شماره‌ی ۳)

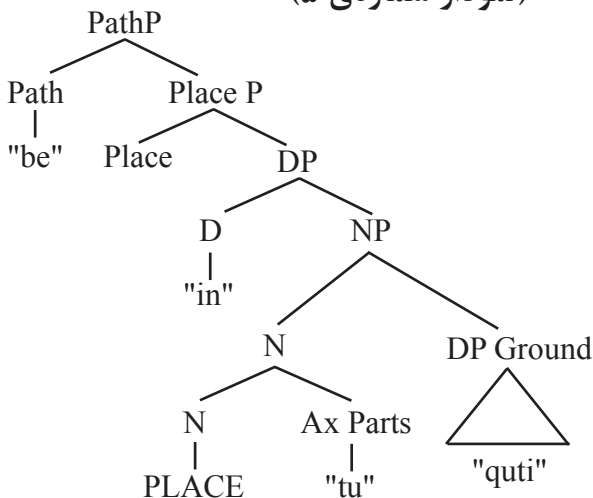
نکته‌ی قابل توجه آن است که تنها در صورت حضور حروف اضافه‌ی طبقه‌ی

دوم یا اجزای محوری، جایگاه "مکان تهی - Null Place" وجود دارد. در غیر این صورت ساختاری مانند نمودار شماره ۴ را خواهند داشت:
(نمودار شماره‌ی ۴)

در واقع زبان فارسی این قابلیت را دارد که تمام سازه‌های نمودار (۳) را به صورت عیان و آشکاری نمایش دهد، گرچه این قضاوت تحت تاثیر تنوعات لهجه‌های آن قرار می‌گیرد.

(۵۵) رضا کتاب را گذاشت (به) این (مکان) تویِ قوطی.
(نمودار شماره‌ی ۵)

گروه حرف اضافه را نمی‌توان دو پاره کرد و باید آن را با گروه اسم وابسته‌اش حرکت داد. مواردی از نارسایی در ساختار گروه‌های حرف اضافه‌ای در گفتار کودکان اوتیستیک مشاهده گردیدند:
 (۵۶) * تاب از خورد رو زمین.

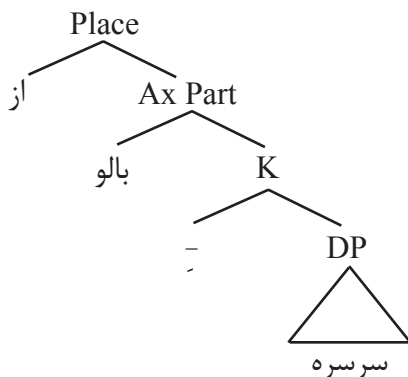
56) * tâb az xord ru zamin.

زمین- روی - خورد - از - تاب
 در مثال شماره‌ی ۵۶ جابه‌جایی جایگاه گروه حرف اضافه بدون حرف اضافه‌اش سبب بدساختی آن گردیده است: «از رو تاب زمین خورد».
 (۵۷) * از سرسره افتادم بالوی.

57) *az sorsore oftâdam bâloy.

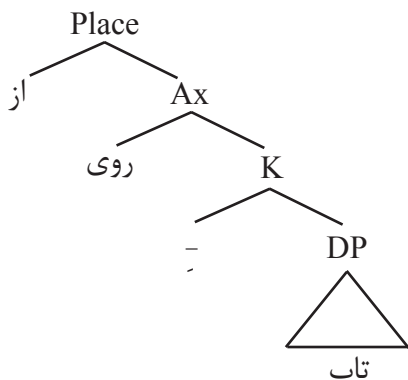
بالای - افتادم - سرسره - از
 در مثال شماره‌ی ۵۷ نیز حرکت حرف اضافه، بدون گروه اسمی وابسته‌اش سبب بدساختی آن گردیده است: «از بالوی سرسره افتادم». نمودار درختی این پاره گفتارها به صورت نمودار ۶ می‌باشد:
 الف- *از سرسره افتادم بالوی
 ب- از بالوی سرسره افتادم.

(نمودار شماره‌ی ۶)

ج- *تاب از خورد رو زمین.
 د- از روی تاب به زمین خورد.

(نمودار شماره‌ی ۷)

از آن جایی که اسم مکان که توسط یک جزء محوری توصیف می‌شود، به عنوان مملوک یک متمم گروه حرف تعریف بعد از آن‌ها نقش دارد، بنابراین جزء اضافه باید به آخرین سازه‌ی آن گروه اسمی که هسته اش اسم مکان است، متصل شود. به عبارت دیگر جزء اضافه باید به حروف اضافه‌ی "طبقه‌ی دوم - C2 Ps" جهت نشانگر کردن رابطه‌ی مالکیت متصل شود.

(۵۸) $\{ \{ \text{مکان N} \} \{ \text{پشت Ax Part} \} \{ \text{خانه DP} \} \}$.

اسامی می‌توانند توسط گروه‌های حرف اضافه‌ای متعلق به دومین طبقه‌ی C2 PPs // توصیف شوند، اما اگر قبل از گروه اضافه‌ای متعلق به طبقه‌ی ۲، یک ضمیر اشاره نیز ظاهر شود، آن‌گاه این ساختار نادرستی است. یعنی یک گروه اسمی داشته باشیم که بعد از آن یک گروه حرف تعریف، توصیفگر آن گروه اسمی قرار گیرد.

(۵۹) *گل‌های - این روی میز.

بنابراین با توجه به یافته‌های اسونانیس می‌توان اظهار داشت که حروف اضافه‌ی طبقه‌ی ۲ متعلق به اولین دسته (زیرگروه) جایگاه نحوی دوگانه‌ای دارند، در غیاب یک جزء محوری می‌توانند در زیر گروه هسته‌ی مکان ظاهر شوند. در این صورت آن‌ها بدون استفاده از جزء اضافه می‌توانند متمم حرف تعریف بگیرند، همانند رفتاری که حروف اضافه‌ی طبقه‌ی ۱ از خود نشان می‌دهند. بنابراین منشا اختیاری بودن جزء اضافه با این دو ساختاری که حروف اضافه‌ی طبقه‌ی ۲ در آن شرکت

دارند، ارتباط دارد. در برخی بافت‌ها حضور جزء اضافه اجباری است، (برای حروف اضافه طبقه ۲) برای مثال وقتی قبل از آن‌ها حروف اضافه‌ی طبقه‌ی اول ظاهر می‌شود، اما گاهی این جزء اضافه حذف می‌شود و حضور آن به صورت اختیاری است، مانند مثال‌های زیر:

(۶۰) تو (ی) قوطی.

(۶۱) در تو* (ی) قوطی.

در مثال شماره ۶۱ حرف اضافه‌ی طبقه‌ی ۱ جایگاه هسته یعنی "مکان" را اشغال می‌کند، بنابراین به اجبار حرف اضافه‌ی C2 a در جایگاه اجزای محوری قرار می‌گیرد. متمم حرف تعریف، به عنوان مالک فضای مشخص شده توسط "مکان" و حرف اضافه‌ی طبقه‌ی ۲ ظاهر می‌شود. بنابراین متمم حرف تعریف می‌تواند به صورت یک "واژه بست" ضمیری به آخرین سازه‌ی موجود در گروه اسمی که در هسته‌اش "مکان" قرار دارد، متصل شود؛ یعنی به حرف اضافه متعلق به طبقه ۲.

(۶۲) { {ماشین N} {آبی A} } - ش.

(۶۳) { {N PLACE} {تو Ax Part} } - ش.

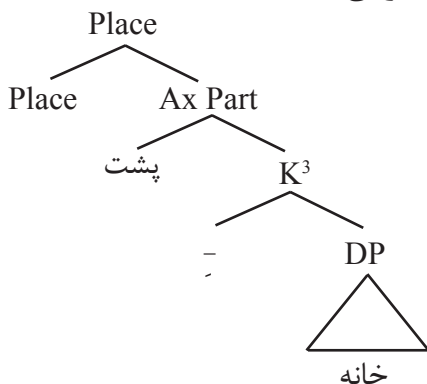
هنگامی که یک جزء محوری وجود ندارد، هیچ اسم "مکانی" اجازه حضور ندارد و در نبود رابطه‌ی مالکیت میان گروه حرف تعریف بعد از آن‌ها و یک اسم تهی، اتصال واژه بست‌ها نادستوری تلقی شود. می‌توان این‌گونه پنداشت که واژه بست‌های زبان فارسی قادرند دو نوع رابطه را بیان کنند: الف - مالک‌ها ب - مفعول صریح افعال را. اگر بخواهیم نمودار مربوط به موضوعات فوق را کاملاً منطبق با تحلیل "اسونانیس" (۲۰۰۶) نمایش دهیم، نمودار درختی مثال‌های شماره ۶۴ و ۶۵ به صورت زیر ظاهر

می‌شود:

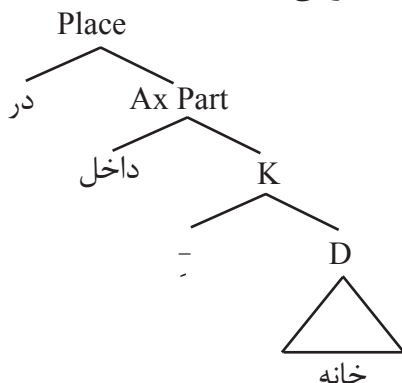
(۶۴) پشتِ خانه.

(۶۵) در داخلِ خانه.

(نمودار شماره‌ی ۸)

(نمودار شماره‌ی ۹)

۳- جایگاه "حروف اضافه - Adpositions" در مطالعات "بین‌زبانی - Cross-Linguistics"

یافته‌های بین‌زبانی حاکی از آن هستند که گرایش قوی در میان زبان‌های OV به سمت کاربرد "پس اضافه‌ها - Postpositions" می‌باشد و در زبان‌های دارای ترتیب VO گرایش به سمت استفاده از پیش اضافه‌ها - Prepositions" است. (درایر، ۱۹۹۱) داده‌های زبانی مرتبط با این ادعاها در جدول شماره‌ی ۱ مشاهده می‌شود:

جدول ۱: انواع حروف اضافه

کل آ-شمالی آ-جنوبی استرا-گینه آسیا-ش/اق اوراسیا آفریقا							
OV&Po	[۱۵]	[۲۶]	[۵]	[۱۷]	[۲۵]	[۱۹]	[۱۰۷]
OV&Prep	۳	۳	۰	۱	۰	۰	۷
VO&Po	۴	۱	۰	۰	۳	۴	۱۲
VO&Pre	[۱۶]	[۸]	[۱۵]	[۶]	[۲۰]	[۵]	[۷۰]

(برگرفته از درایر، ۱۹۹۱: ۳۴)

در تمام شش ناحیه‌ی فوق، میزان بسامد ترتیب VO & Pre در مقایسه با ترتیب OV & Pre بیش‌تر است. ها حاکی از آنند که به لحاظ آماری، گرایش قوی‌تر در زبان‌های VO آن است که بیش‌تر از پیش اضافه‌ها، در مقایسه با پس اضافه‌ها استفاده کنند. شواهد نشان می‌دهند که جفت سازه‌ی حروف اضافه و گروه اسمی یک جفت هم‌بسته است. حروف اضافه دارای الگویی مانند افعال هستند یا به اصطلاح "فعل الگو - Verb Patternner" هستند، در حالی که گروه اسمی ترکیب شده با این حروف اضافه، مفعول الگو می‌باشند، یعنی ترتیب هر دو سازه در گروه حرف اضافه‌ای با ترتیب فعل و مفعول هم‌بستگی دارد. (← همان: ۳۵) اما زبان فارسی در خصوص این هم‌بستگی استثنا است، زیرا در زبان فارسی جایگاه حروف اضافه به جایگاه مفعول‌ها هم‌بستگی دارد و جایگاه متمم آن‌ها با جایگاه افعال هم‌بستگی دارد؛ به عبارتی در زبان فارسی حروف اضافه، مفعول الگو و گروه اسمی آن‌ها فعل الگو هستند. نمونه‌هایی از کاربرد و جایگاه گروه حرف اضافه در گفتار کودکان اوتیستیک در زیر آورده شده اند:

۶۶) بازی کنیم با راضیه.

66) bâzi konim bâ râziye.

راضیه - با - کنیم - بازی

۶۷) همو پارکو با حسین رفتم.

67) hamu park u bâ hossein raftam.

رفتم - حسین - با - آن - پارک - همان

۶۸) جوجه تو حمومه.

68) juje tu hamum e.

است - حمام - در - جوجه

(۶۹) زیر- میز.

69) zir e miz.

میز - زیر

پیرامون جایگاه گروه حرف اضافه‌ای و فعل در مطالعات بینا‌زبانی بررسی‌های زیادی انجام گرفته است. در جدول شماره‌ی ۲ شواهدی از هم‌بستگی قوی میان ترتیب فعل و مفعول و ترتیب فعل و گروه حرف اضافه‌ای ارائه شده است. در واقع قوی‌ترین میزان هم‌بستگی در بین جفت سازه‌ها در میان این سازه‌ها وجود دارد. (هم‌بستگی مورد نظر "درایر" در بین سازه‌های مختلف) مطابق جدول ۲ در زبان‌های دارای ترتیب OV در همه‌ی نواحی مورد مطالعه، گروه‌های حرف اضافه‌ای غالباً قبل از فعل ظاهر می‌شوند و به دلیل میزان شدید این هم‌بستگی نیازی به مقایسه‌ی نسبت‌ها نمی‌باشد:

جدول ۲: ترتیب فعل و گروه حرف اضافه

	کل آ-شمالی آ-جنوبی استرا-گینه آسیاج-ش/اق اوراسیا آفریقا						
OV&PP-V	[۸]	[۱۴]	[۳]	[۱۰]	[۱۷]	[۱۱]	۶۳
OV&V-PP	۵	.	.	.	.	۴	۹
VO&PP-V	.	.	.	.	.	۱	۱
VO&V-PP	[۱۷]	[۷]	[۱۳]	[۴]	[۱۴]	[۴]	۵۹

(همان: ۲۷)

این واقعیت که ترتیب فعل و گروه حرف اضافه‌ای هم‌بستگی قوی با ترتیب فعل و مفعول دارد؛ تقریباً حشو است، زیرا گروه‌های حرف اضافه‌ای بسیار مشابه مفعول‌ها هستند و حتی به اعتقاد برخی نوعی مفعول محسوب می‌شوند، زیرا آن‌ها شامل وابسته‌های اسمی فعل می‌باشند. با وجود این زبان‌هایی نیز وجود دارند که در آن‌ها گروه حرف اضافه‌ای در جهت معکوس ترتیب مفعول نسبت به فعل ظاهر می‌شوند، بنابراین با در نظر گرفتن این توضیحات این هم‌بستگی حشو نیست.

۴- نتیجه‌گیری

مطابق طبقه‌بندی سمیعان (۱۹۸۳) حروف اضافه در زبان فارسی به سه دسته تقسیم می‌شوند.

الف - P1 یا حروف اضافه بدون کاربرد جزء اضافه.

ب - P2 یا حروف اضافه با جزء اضافه اجباری.

پ - P3 یا حروف اضافه با جزء اضافه اختیاری.

برخی زبان‌شناسان اولین گروه را به دو دسته‌ی حروف اضافه‌ی جهت نما و مکان نما تقسیم کرده‌اند که عموماً شامل حروف اضافه یک تکواژی می‌شوند. (مانند: در، با، تا، از و ...)

بیش‌تر اعضای طبقه‌های دوم و سوم منشا آن‌ها قیود و اسامی هستند. به اعتقاد اسونانیس (۲۰۰۶) حروف اضافه‌ی طبقه‌ی دوم و سوم در جایگاه اجزای محوری قرار دارند. اگر قبل از حروف اضافه با جزء اضافه‌ی اختیاری، اعضای طبقه‌ی اول ظاهر شوند، آن‌گاه حضور جزء اضافه اجباری است. اما اگر قبل از حروف اضافه با جزء اضافه اختیاری، اعضای طبقه‌ی اول ظاهر نشوند، آن‌گاه حضور جزء اضافه اختیاری است. درخصوص کاربرد گروه حرف اضافه‌ای در گفتار کودکان مبتلا به اوتیسم مواردی از نقض قواعد و اصول حاکم بر زبان فارسی استاندارد مشاهده گردید؛ مانند: حذف گسترده‌ی حروف اضافه‌ی بسیط در گفتار این کودکان که باعث می‌شود گفتارشان غیر عادی و عجیب به نظر برسد. مانند حذف حرف اضافه‌ی "از" و کاربرد حرف اضافه‌ی "تا" در جایگاه‌های نامناسب به دلیل ندانستن معنای دقیق این حرف اضافه. البته اگر بعد از حروف اضافه‌ی متعلق به طبقه‌ی اول، یک اسم یا نام مکانی خاص قرار گیرد، این حروف اضافه می‌توانند حذف شوند. (به استثنای حرف اضافه‌ی "از") اما حرف اضافه‌ی "از" به کرات در عبارات تولیدی این کودکان محذوف بود و سبب بدساختی زنجیره‌های تولیدی آن‌ها می‌گردید. براساس مطالعات رده‌شناسی حروف اضافه، فعل الگو هستند، یعنی جایگاهی مشابه با افعال دارند، اما در زبان فارسی این هم‌بستگی میان جایگاه حروف اضافه و افعال نقض می‌شود و حروف اضافه در فارسی، مفعول الگو هستند، یعنی "پیش اضافه‌ای" هستند و تنها یک مورد "پس اضافه" در این زبان وجود دارد. جایگاه هسته مانند

دیگر مقوله‌های شاخه‌ای در آغاز گروه قرار دارد. (هسته اول) یعنی ابتدا حرف اضافه ظاهر می‌شود و سپس گروه اسمی به دنبال آن ظاهر می‌شود؛ اما بررسی گفتار کودکان مبتلا به اوتیسم نشان داد که در بسیاری از موارد جایگاه هسته (حرف اضافه) تغییر می‌کند و گاهی اوقات حرف اضافه خود به تنهایی به جایگاه‌های دیگری حرکت می‌کند و گروه حرف اضافه‌ای گسسته را به وجود می‌آورد که این نوع حرکت در فارسی استاندارد مجاز نمی‌باشد. به طور کلی می‌توان گفت بسیاری از سازه‌ها در گفتار کودکان مبتلا به اوتیسم محذوف می‌باشند و همین امر سبب ابهام گفتار تولیدی آن‌ها می‌شود.

پی‌نوشته‌ها:

۱- در این مقاله از اختصارات زیر استفاده شده است:

O = Object = مفعول

V = Verb = فعل

Prep = Preposition = پیش اضافه

Po = Postposition = پس اضافه

P = Preposition or ad position = حروف اضافه

PP = گروه حرف اضافه

N = Noun = اسم

AX = Axial parts = اجزای محوری

DP = Determiner Phrase = گروه حرف تعریف

۲- ترجمه‌ی این اصطلاح برای اولین بار توسط نگارنده صورت گرفته است.

۳- حرف k به "Kase phrase" اشاره دارد که قمیشی (۱۹۹۶: ۶۷) جهت معرفی گروه‌های دارای جزء اضافه از آن استفاده کرده است.

فهرست منابع:

۱. یوسفیان، پاکزاد (۱۳۸۳)، «توصیف گروه اسمی گویش بلوچی»، گویش‌شناسی، جلد اول، شماره ۳، ص ۸۲-۱۰۲.

2. Croft, William (1990/2002). *Typology and Universals*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
3. Dryer, Matthew S. (1991). "SVO Languages and the OV: VO Typology", *Linguistics*, Vol.27, pp.443-482.
4. Karimi, Simin (1989). *Aspects of Persian Syntax, Specificity and the Theory of Grammar*, Doctoral dissertation, University of Washington
5. Lazard, Gilbert (1957). *Grammaire du Persan Contemporain*, Librairie C, Klincksiek Paris.
6. Samiiian, Vida (1983). *Origins of Phrasal Categories in Persian, an X-bar Analysis*, PhD: UCLA.
7. _____ (1994). "The Ezafe Construction: Some Implications for the Theory of X-bar Syntax", Iran books, Bethesda, Maryland.
8. Svenonius, Peter (2006). "The Emergence of Axial Parts", *Working Papers in Language and Linguistics*, TromsØ: University of TromsØ.

Language and Autism: The Use of Persian Prepositions

***Ameneh Zare**

Department of Linguistics, Science & Research Branch, Islamic Azad University, Fars, Iran.

Shahin Nematzadeh

Department of Cognitive Linguistics, Institute for Cognitive Studies, Tehran, Iran.

Abstract

Different classifications regarding prepositions' structure have been presented. Some linguists have divided them into two main classes and provided subclasses for them. The terminology and definitions employed in this research are drawn from Dryer's and Svenonius' work. According to Svenonius some prepositions are representatives of a separate syntactic category Axial Part. The members of the two classes differ both with respect to their different structures that they belong to. At first, researcher studied prepositions constituent's order typologically and presented the correlations between different independent parameters. The information was gathered by free speech situation and interview. Preposition's structures in autistic children's speech were analyzed too. The most grammatical error in their production was rather related to preposition phrase constituent's order and some syntactical movements.

Keywords: Word order, Autism, Typology, Persian Language, Preposition Phrase.

* Email: a86.zare@yahoo.com